

ТРАКТАТ О ДОМАЋИНСТВУ И ГАЗДИНСТВУ

М. М. Шеварлић¹

Абстракт: У овом раду аутор наставља и проширује промишљања о семантичким и методолошким напоменама, дилемама и контраверзама о појмовима домаћинство и газдинство², као свој допринос³ и подстицај другим ауторима да дају њихове прилоге ради потврђивања, побошљавања, проширивања или оповргавања ауторових и других ставова у вези појмова домаћинство и газдинство – двема разнородним али и међусобно повезаним одредницама у агроекономској теорији и пракси, као и синтагмама изведеним или повезаним са ова два појма.

¹ Др Миладин М. Шеварлић, ред. проф., Пољопривредни факултет, Београд – Земун.

² **Трактат о домаћинству и газдинству** је наставак семантичких и методолошких промишљања аутора овог рада о семантичким и методолошким напоменама, дилемама и контраверзама која су, у форми *претходног саопштења*, под насловом **Прилог за трактат о домаћинству и газдинству у руралном развоју Србије: Методолошке контраверзе** публикован у Тематском зборнику *Прилози стратегији и политици интегралног руралног развоја Републике Србије*, Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 25-27.

³ На основу вишедеценијског бављења научним и едукативним пословима, досадашњег публицистичког опуса (самостално или као коаутор објавио преко 370 библиографских референци: научних и стручних радова, студија, пројеката, приказа, библиографија, рецензија, чланака, интервјуа), учешћа у комисијама за оцену и одбрану магистарских радова и докторских дисертација и за избор у наставничка и сарадничка звања (у преко 50 комисија), као и бројних јавних наступа у функцији афирмације агроекономске науке и струке, аутор овог рада је запазио да у нашој агроекономској литератури и пракси постоје бројне семантичке и методолошке недоречености, дилеме, па чак и контраверзе – о којима недостају одговарајућа писана промишљања ради проналажења исправних или барем побољшаних семантичких и методолошких решења. Стога, текст у поднаслову **Трактат о домаћинству и газдинству**, као и синтагму **чланови домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство** треба схватити искључиво као добронамерни позив и мотив другим ауторима да дају свој креативни допринос **потврђивању, побошљавању, проширивању или оповргавању семантичких и методолошких промишљања** овог аутора у контексту једне релативно уске агроекономске теме која је детерминисана насловом предметног рада, а базирана је на коришћењу интерне статистичке документације и публикација СЗС и РЗС.

Кључне речи: домаћинство, газдинство, чланови, социо-економске категорије домаћинства, семантичке и методолошке напомене, дилеме и контраверзе.

1. Увод

У контексту припреме монографије о резултатима прве године истраживања по пројекту који за истраживачки период од 2006. до 2010. године финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије, аутор овог рада је добио задатак да обради једну релативно уску агроекономску тему: *Социо-економска структура домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство у Србији*.¹

2. Семантичке и методолошке напомене, дилеме и контраверзе о појмовима домаћинство и газдинство

Подаци о броју домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство (ИПГ) у Србији расположиви су из документације *пописа пољопривреде* (1960. и 1969. године) односно *пописа становништва, домаћинства и станова* (1971, 1981, 1991. и 2002. године) – у којима су "домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство" попуњавала додатни упитник са основним информацијама о свом газдинству.

У *Предговору* књиге 2: *Пољопривредна газдинства према активности и изворима прихода – Подаци по општинама*² наведено је да иста садржи податке "о активностима и изворима прихода **чланова индивидуалних пољопривредних газдинстава ...**" – што представља предмет семантичке и методолошке дискутабилности будући да се према важећим дефиницијама појмови *газдинство* и *домаћинство* не могу свести на један заједнички именитељ.

¹ Социо-економска структура домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство у Србији представља део шире монографије и резултат је прве године истраживања у реализацији *Пројекта 149030 Д - Пољопривреда и рурални развој Србије у међународним интеграционим процесима*; руководиоца проф. др Наталија Богданов, носилац *Институт за агроекономију, Пољопривредни факултет у Београду – Земуну*; истраживачки период од 2006. до 2010. године, а финансира га *Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије*.

² Попис становништва, домаћинства и станова у 2002.; *Пољопривредна газдинства према активности и изворима прихода – Подаци по општинама*, књига 2. РЗС, Београд, октобар 2004.

Газдинство је организационо-економска категорија која има карактеристике произвођачке јединице. Према карактеру својине над средствима за производњу газдинства могу бити: *приватна, задружна, друштвена*¹ и *државна*.

Домаћинство је социо-економска категорија која има карактеристике потрошачке јединице и представља једно (самачко или једночлано) или заједницу више лица (породичну или непородичну) у којој приходи стечени радом свих привредно активних чланова служе за задовољавање потреба свих чланова домаћинства – активних и издржаваних лица. Према изворима прихода привредно активних чланова, домаћинства могу бити: *пољопривредна, мешовита, непољопривредна* и *домаћинства без прихода*.

С обзиром да се у агроекономској литератури при опису карактеристика *задружног, друштвеног* и *државног пољопривредног газдинства* никада не користи синтагма о члановима тих газдинстава – јер иста и нису у поседу чланова *домаћинства*, логично је да ни у контексту описа карактеристика *индивидуалног пољопривредног газдинства* (ИПГ) не треба користи синтагму *чланови индивидуалних пољопривредних газдинстава* – као што је то учињено у напред наведеном *Предговору* књиге *2 Пописа становништва, домаћинства и станова 2002*.

У прилог таквом ставу аутора указује и чињеница да се при анализи карактеристика *индивидуалног пољопривредног газдинства* не тангира скуп *домаћинства*, већ искључиво подскуп *домаћинства која поседују ИПГ*. Сематичка контрадикторност некритичког прихватања статистичке синтагме *чланови индивидуалних пољопривредних газдинстава* произилази и из чињенице да статистика као своју подгрупу третира само *чланове дела* (истакао: М.М.Ш.) *непољопривредних домаћинства* која поседују *индивидуално пољопривредно газдинство*, а не сва *непољопривредна*

¹ *Друштвена пољопривредна газдинства* представљају историјску категорију субјеката привређивања у нашој пољопривреди насталу прокламовањем *друштвене својине* као једног од четири уставна облика својине (*државна, друштвена, задружна* и *приватна*) у *ex* социјалистичкој Југославији, која је преузета и у одредбе Устава СРЈ (1992). Спровођењем постсоцијалистичких транзиционих процеса, по мишљењу аутора овог рада - супротно одредбама тада важећег Устава СРЈ, започет је процес девастације *друштвене својине на природним ресурсима* и у пољопривредним предузећима и земљорадничким задругама односно њена трансформација у приватну својину путем јавних *аукција* и од стране Владе Србије спровођених *тендера*, који према раније дефинисаним роковима актуелних трансформационих процеса треба да се окончају до краја 2007. године.

Доношењем актуелног Устава Републике Србије (2006), *друштвена својина* је и *de jure* елиминисана као један од Уставом прописаних облика својине, тако да данас у Србији егзистирају три облика својине – *државна, приватна* и *задружна*.

домаћинства односно не и део *непољопривредних домаћинстава* која не поседују *индивидуално пољопривредно газдинство*. То значи да се анализа *структуре индивидуалних пољопривредних газдинстава* може вршити једино (истакао: М.М.Ш.) *према активности и изворима прихода чланова домаћинства која поседују ИПГ*.

Такође, статистичка синтагма *чланови индивидуалних пољопривредних газдинстава* индиректно асоцира да *чланови домаћинства која поседују ИПГ* и живе на газдинству, што је при сваком новом попису све мање карактеристично – будући да упоредо са повећањем броја и учешћа непољопривредних домаћинстава која поседују ИПГ све мањи број истих је и са пребивалиштем на газдинству.

Најзад, аргумент у контексту одређења за коришћење синтагми *чланови домаћинства и домаћинства која поседују ИПГ* представља и навод у *Методолошким објашњењима*¹ предметне публикације који гласи: *Подаци су објављени по општинама у којима су стално настањена домаћинства која имају пољопривредно газдинство* (подвукао и истакао *болд-ом* - М.М.Ш.). То указује да приказани подаци не представљају број индивидуалних пољопривредних газдинстава по општинама, будући да релативно значајан број *домаћинства која поседују ИПГ* на подручју једне општине не станује на територији исте, већ има пребивалиште на територији друге општине. То је посебно карактеристично за социо-економске категорије *непољопривредна и мешовита домаћинства која поседују ИПГ* а станују на територији градских и изразитије урбанизованих општина.

Значи: *семантички и методолошки* је исправно да се појам *чланови* користи у контексту описа карактеристика социо-економске категорије *домаћинства*, а не непосредно и без одговарајућих напомена и при опису организационо-економске јединице *газдинство*.

Сходно свему напред наведеном, у овом раду се користи синтагма **чланови домаћинства** и следствено томе **домаћинства која поседују индивидуално пољопривредно газдинство**.

У анализи промена броја и социо-економске структуре *домаћинства која поседују ИПГ* подаци за 1960. годину преузети су из документације *Пописа индивидуалних пољопривредних газдинстава* који је спроведен од 15. до 31. маја 1960. године на целој територији тадашње ФНРЈ.²

¹ Попис становништва, домаћинства и станова у 2002., књига 2, *Методолошка објашњења*, стр. 11.

² Попис пољопривреде 1960, СБ 263, СЗС, Београд, 1963.

Имајући у виду *Резолуцију 1244 СБ УН* и по том основу одсуство *Пописа становништва, домаћинства и станова 2002.* на територији *АП Косова и Метохије*, а у циљу територијалне упоредивости показатеља из различитих пописних година, подаци за Србију из *Пописа пољопривреде 1960.* обрачунати су као збир података за *Централну Србију* и *АП Војводину* – чиме су за наведене макрорегионе територијално компаративни са подацима из додатног упитника за домаћинства која поседују ИПГ по *Попису становништва, домаћинства и станова 2002.* објављеним у едицији *Пољопривреда, књига 2, Пољопривредна газдинства према активности и изворима прихода – Подаци по општинама*, РЗС, Београд, 2004.

У циљу прецизирања статистичке обухватности и потпуности методолошких напомена, указујемо да је *Попис 2002.* извршен према *административно-територијалној подели Републике Србије* по стању на дан 1. јануара 2002. године, што имплицира на одређене неподударности података из 2002. са подацима за макрорегионе (нпр. изузимање општине *Лепосавић* из састава централне Србије и њено припајање територији АП Косово и Метохија) и поједине општине (због изузимања појединих насеља или делова насеља из територије једне и њиховог припајања територији друге општине) обрачунатим према *административно-територијалној подели НР Србије у време Пописа индивидуалних пољопривредних газдинстава 1960.*

Такође, напомињемо да је поред *пољопривредних, мешовитих и непољопривредних домаћинства која поседују ИПГ*, по *Попису пољопривреде 1960.* исказана и категорија *Домаћинства без активних чланова која поседују ИПГ* и она су упоређена са категоријом *Домаћинства без прихода која поседују ИПГ* по *Попису становништва, домаћинства и станова 2002.* При томе је, такође са семантичког и методолошког становишта, дискутабилно како могу постојати *домаћинства без прихода* ако *поседују ИПГ* – јер ако поседују ИПГ логично би било да као *bona pater familias* имају *приходе*, без обзира на њихову висину и да ли послују без или са *губитком*. Чак и ако изоставимо (не)постојање прихода по основу организовања ппродуцентске или давања у закуп свог ИПГ, назив подгрупе *домаћинства без прихода* је контрадикторан и са аспекта семантичког тумачења садржаја статистичке дефиниције синтагме "*Газдинства без прихода*" [изостављајући (не)основаност поистовећивања појмова *газдинство* са појмом *домаћинство*] – која гласи: "*газдинства у којима је непознат извор прихода или приход потиче од издржавалаца (укључујући и правна лица) који нису чланови газдинства*" - чиме и наша статистика потврђује да подгрупа *домаћинства без прихода* има *де фацто* ПРИХОДЕ, али су извори тих прихода *непознати* или су од *издржавалаца ван газдинства* односно (по мисљењу аутора овог рада) *ван домаћинства*.

У књизи 2: *Пољопривредна газдинства према активности и изворима прихода – Подаци по општинама*, која представља базу података за анализу социо-економске структуре домаћинства која поседују ИПГ, дистрибуција укупног броја газдинстава и броја свих појединачних социо-економских категорија домаћинства која поседују ИПГ (*пољопривредна, непољопривредна, мешовита и без прихода*) приказана је по поседовним групама односно према величини поседа газдинства. У тој бази података, прву "поседовну" групу чине газдинства *без земљишта*, што се *де фацто* односи на домаћинства која на свом грађевинском плацу гаје одређени број једне или више врста стоке (углавном живину, свиње и козе) односно на туђем необрадивом земљишту смештају на "испашу" најмање 20 кошница пчела.¹ Другу поседовну групу чине *домаћинства која су у време пописа користила мање од 10 ари обрадивог земљишта*, што намеће потребу преиспитивања досадашње методологије пописа *домаћинства која поседују ИПГ* и њеног усклађивања са дефиницијом комерцијално релевантних *пољопривредних газдинстава* у евиденцији других земаља – где се под *газдинством* подразумевају поседи са најмање 0,5 ха или 1,0 ха обрадивог земљишта, као што је то карактеристично за *регистроване кметије* у Словенији.

Такође, указујемо и на одређену садржајно методолошку разлику у дефинисању организационо-економске јединице *индивидуално пољопривредно газдинство* по методологији анализирана два пописа, будући да је у *Попису индивидуалних пољопривредних газдинстава 1960.* под тим појмом подразумеван и *посед мањи од 10 ари обрадивог земљишта ако се на њему производи ради продаје: поврће, цвеће, ароматично и лековито биље, дуван или афион*²- што није садржано у и дефиницији *пољопривредног газдинства* по *Попису 2002.* У том контексту, првенствено са аспекта оцењивања њиховог производно-економског значаја, дискутабилна је методолошка (не)основаност елиминисања домаћинства које поседује површину нпр. од 9.99 ари обрадивог земљишта на којој организује производњу поврћа или цвећа у пластенику а укључивања нпр. домаћинства без иједног квадратног метра сопственог или закупљеног обрадивог

¹ Поред домаћинства која су у време пописа користила најмање 10 ари обрадивог земљишта, под *домаћинством које поседује ИПГ* (како те пописне јединице аутор овог рада формулише) односно под *пољопривредним газдинством* (како те исте пописне јединице формулише наша статистика) подразумева се и *домаћинство које је користило мање од 10 ари обрадивог земљишта, а поседовало је најмање: 1 краву и теле или 1 краву и јуне, или 1 краву и два одрасла грла ситне стоке, или 5 одраслих оваца, или 3 одрасле свиње, или 4 одрасла грла оваца и свиња заједно, или 50 комада одрасле живине, или 20 кошница пчела.*

² Преузето из *Објашњења и напомене - Попис пољопривреде 1960*, СБ 263, СЗС, Београд, 1963, стр. 4.

земљишта које поседује 20 кошница пчела стално лоцираних на сеоској утрини или на ободу нечије шуме.

Уједно, указујемо да је дистрибуција укупног броја појединих социоекономских категорија *домаћинства која поседују ИПП* исказана по поседовним групама према *укупно коришћеној површини*, која не мора да се подудара и са површином властитог (сопствеог) земљишта, будући да се обрачунава по обрасцу: *Укупно коришћена површина = (сопствена + закуљена површина) – површина сопственог земљишта дата у закуп*. Ову методолошку напомену посебно истичемо због вероватно значајнијих разлика између *сопствене* и *коришћене* површине земљишта код *непољопривредних домаћинства* - која по правилу веће површине сопственог земљишта дају у закуп него што је површина туђег земљишта коју евентуално узимају у закуп, док *пољопривредна* и *мешовита домаћинства* по правилу узимају веће површине туђег земљишта у закуп него што је површина сопственог земљишта коју другима дају у закуп.

3. Уместо закључка

Напред наведеним методолошким напоменама, дилемама и контраверзама аутор овог рада није имао намеру да елиминише потребу примене *метода апстрахирања* (л. *абс-трахере*) приликом грађења одређених појмова односно мисаоних представа којим је допуштено "ради што бољег уочавања и појимања онога што је у нечему **главно, опште, нужно и битно** намерно занемаривати (или не обазирати се) на оно што је у томе **споредно, специјално, случајно** или **небитно**",¹ већ само да подстакне на семантичко и методолошко промишљање о допуштеном нивоу ("прагу") апстрахирања при формулисању појединих појмова или синтагми – које потом постају некритички и апологетски примењивани у научним и стручним комуникацијама и публикацијама. Међутим, ова напомена у вези метода апстрахирања не значи и ауторово одустајање од становишта да је семантички и методолошки неприхватљиво поистовећивати појмове *домаћинство* и *газдинство* – што је и био повод за свестраније елаборирање о контексту њихове разнородности.

¹ Вујаклија М. (1970): Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, стр. 69.

Литература

1. Шеварлић М. (2002): **Прилог за Прилог за трактат о домаћинству и газдинству у руралном развоју Србије: Методолошке контраверзе** (претходно саопштење), Тематски зборник *Прилози стратегији и политици интегралног руралног развоја Републике Србије*, Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 25-27.
2. ***** (1963): **Објашњења и напомене**, Попис пољопривреде 1960, СЗС, Београд, стр. 4-7.
3. ***** (2004): **Методолошка објашњења**, Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, Пољопривреда: Пољопривредна газдинства према активности и изворима прихода – Подаци по општинама, књига 2, РЗС, Београд, стр. 11-12.

UDC: 631.1.017.3

TRACTATE ON HOUSEHOLD AND FARM

M. M. Ševarlić, Ph.D.
Faculty of Agriculture, Belgrade

Summary

In this paper work author continues and expands deliberation on semantic and methodological remarks, dilemmas and controversies regarding concepts of household and farm, as his contribution and incentive to other authors to make their own contributions in order to confirm, improve, increase or disprove the author's and other opinions on concepts of household and farm – two heterogeneous but mutually connected notions in agroeconomic theory and practice, as well as on syntagms emanated or connected with these two concepts.

Key words: household, farm, members, socio-economic categories of households, semantic and methodological remarks, dilemmas and controversies.

Author's address:

Prof. Dr. Miladin M. Ševarlić
Poljoprivredni fakultet
11080 Beograd–Zemun
Nemanjina 6
Serbia
E-mail: milsevar@eunet.yu